

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Special Issue: Education, Environment, and Sustainable Development – Multidimensional Approaches and Scientific Research (15 October 2025)

Academic Journal of History and Idea

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 11.07.2025

Kabul tarihi | Accepted: 30.09.2025

Yayın tarihi | Published: 25.10.2025

Müslüm Nəzərov

<https://orcid.org/0009-0001-6549-6831>

PhD , Azerbaijan Cooperation University, Department of Social Sciences and Education, Azerbaijan, muslimnazarov@mail.ru

Nizami Quliyev

<https://orcid.org/0009-0005-4524-1531>

PhD in Mathematics, Nakhchivan State University, Department of Technology, Nakhchivan, Azerbaijan, quliyevnizami@ndu.edu.az

Atıf Künyesi | Citation Info

Nəzərov, M. & Quliyev, N. (2025). Sosial Transformasiya Kontekstində Təhsilin Sosial-Fəlsəfi Təhlili. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (Special Issue: Education, Environment, and Sustainable Development – Multidimensional Approaches and Scientific Research), 21-29.

Sosial Transformasiya Kontekstində Təhsilin Sosial-Fəlsəfi Təhlili

Xülasə

Məqalədə sosial transformasiya kontekstində təhsil konsepsiyalarının sosial-fəlsəfi əsaslarının müəyyənləşdirilməsi zərurəti təhlil edilir. Tədqiqatda tələbələrin idrak və davranış modellərinə təsir göstərən, lakin müasir ali təhsilin qloballaşması şəraitində çox zaman nəzərə alınmayan Qərb və Şərq koqnitiv təfəkkür üslubları arasında korrelyasiya məsələsinə xüsusi diqqət yetirilir. Fəlsəfi fikir tarixində tərbiyə ideyasının və təhsil fenomeninin sosial-fəlsəfi aspektləri araşdırılır, müasir xarici təhsil konsepsiyalarının məzmunu və spesifikliyi təhlil olunur. Məqalə, həmçinin informasiya və biliklər cəmiyyətləri anlayışlarının qeyri-ekvivalentliyini və bunun sosial inkişafdakı fəlsəfi əhəmiyyətini əsaslandırır. Müəllif, ali təhsilin milli xüsusiyyətlərinin qorunması və institusional identikliyin saxlanılması məsələlərini beynəlmilləşmə kontekstində nəzərdən keçirir.

Açar sözlər: Cəmiyyət, Müasirlik, Sosial Dəyişikliklər, Təhsil Fəlsəfəsi, Sosial Transformasiya

Education in the Context of Social Transformation: A Socio-Philosophical Analysis

Abstract

The article analyzes the necessity of defining new socio-philosophical foundations for educational concepts within the context of social transformation. The study pays special attention to the issue of correlation between Western and Eastern cognitive thinking styles, which play a significant role in shaping students' perception and behavior patterns but are often overlooked in the process of higher education globalization. It examines the idea of education in the history of philosophical thought, as well as the socio-philosophical aspects of education as a social phenomenon. Furthermore, the paper explores the non-equivalence of the concepts of "information society" and "knowledge society," emphasizing their philosophical implications for social development. The author highlights the

Copyright and License Statement

All publication and copyright of this article are held by the Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi. The article is made available by the journal as open access under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>). Under this license, the article may be used, reproduced, and shared in any medium for non-commercial purposes, provided that proper scholarly attribution is given; however, the original content may not be altered, transformed, or used to create derivative works. The scientific, legal, and ethical responsibility for the content of the works published in the journal rests entirely with the author(s) of the article; the journal's editors and editorial board cannot be held responsible for this content. All requests concerning commercial reuse, translation, or republication of the article must be directed to the journal's editorial board at akademiktarihvedusunce@gmail.com.

importance of preserving the uniqueness of national higher education systems and maintaining institutional identity in the context of the ongoing process of internationalization.

Keywords: Society, Modernity, Social Change, Philosophy of Education, Social Transformation, Education Sphere

Giriş

Üçüncü minilliyin dünyası keyfiyyət göstəricilərinin görünməmiş dinamikası və dəyişikliklərin eksponensial artımı ilə xarakterizə olunan global transformasiya prosesində iştirak edir. Buna görə də, dünyada baş verən transformasiya proseslərinin, xüsusilə sosial sistemlərin dəyişməsinin sosial-fəlsəfi təhlili fəlsəfi, ümumi elmi və xüsusi bilik sahələrinin ən mühüm vəzifələrindən birinə çevrilmişdir.

Metasistem yanaşması əsasında sosial sistemlərin transformasiyasının sosial-fəlsəfi təhlili, biliklərin dəyişmə prosesinə adekvat metodoloji əsasların formalaşmasına kömək edir. Müasir təhsilin transformasiyaları, o cümlədən Qərb və yerli sosial-fəlsəfi, siyasi və ideoloji diskursların mahiyyətinin və zəruriliyinin ümumi qanunauyğun konteksti təhsilə yeni məna qazandırır. Təhsil yalnız mədəni və sivilizasiya mənalılarının ötürülməsi vasitəsi kimi deyil, həm də sosial transformasiyalar üçün təsirli bir mexanizm, iqtisadi məhsul istehsalı və bilik ötürülməsi platforması kimi mühüm rol oynayır.

İqtisadi tənəzzüllər, çox vaxt qeyri-adekvat təhsil hazırlığı və təhsil sisteminin “global iqtisadiyyat” şəraitinə uyğun mütəxəssislər yetişdirə bilməməsi ilə əlaqələndirilir. Bu baxımdan “bilik cəmiyyəti”nə keçid mövcud təhsil sistemlərində islahatların aparılmasını zəruri edir.

Son onilliklərdə həm Qərb, həm də Şərq ölkələrində həyata keçirilən təhsil islahatları kurikulumların məzmunu, biliklərin yoxlanılmasının standartlaşdırılması, multikulturalizm problemləri və təhsilin idarə olunması prinsipləri ilə bağlıdır. Bu islahatların dərinliyi və məzmun dairəsi müxtəlif olsa da, onların ümumi tendensiyləri kifayət qədər aydındır. Beynəlxalq təhsil məkanına daha səmərəli şəkildə integrasiya etmək vəzifəsi qarşısında duran Azərbaycan təhsili də son dövrlərdə Qərb təhsil modelinin daxili sosial-mədəni mühitlə əlaqələndirilməsi problemi ilə üzləşmişdir. Lakin bu köçürmələr çox vaxt mexaniki xarakter daşıyır, sosial-mədəni və iqtisadi kontekstin xüsusiyyətlərini nəzərə almır və nəticələri yetərinə proqnozlaşdırmır.

Müasir təhsil problemlərinin müxtəlifliyi içərisində cəmiyyətin intellektual potensialının inkişafı, qorunması və reallaşdırılması məsələsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Təhsil paradigmasının konseptuallaşdırılması və onun praktik inkişafı sosial transformasiyaların təsiri altında baş verir.

Qeyri-sabitlik, dəyişkənlik və informasiyanın sürətli artımı ilə səciyyələnən müasir dünya təhsil probleminə yenidən baxmağı tələb edir. Elm tutumlu texnologiyaların sürətlə inkişaf etdiyi bir dövrdə bəşəriyyətin əsas sərvətinin biliklərin istehsalı, yayılması və tətbiqi olduğu daha aydın görünür.

Cəmiyyət həyatında təhsilin statusunun konseptual şəkildə yenidən nəzərdən keçirilməsi zərurəti ilk növbədə antropoloji böhran, mədəniyyətin kütləviləşməsi və maddi dəyərlərin mənəvi dəyərlər üzərində üstünlüyü ilə bağlıdır.

Təhsilin sosial-fəlsəfi təhlilinin aktuallığı həm də dünyada yeni münaqişə ocaqlarının yaranması, millətlərarası və mədəniyyətlərarası ziddiyyətlərin dərinləşməsi ilə əlaqədardır. Bu ziddiyyətlər gələcəkdə sivilizasiyalararası toqquşmaların mənbəyinə çevrilə bilər. Əgər təhsil sistemləri təkmilləşdirilərsə, gələcəyin mürəkkəbliyini, ziddiyyətlərini və açıqlığını dərk edən, qeyri-standart düşüncəyə malik nəsillər yetişdirilərsə, təhsil mənəvi dəyərlərin prioritetliyinə əsaslanan yeni paradigmanın formalaşmasına töhfə verə bilər.

Nəhayət, təhsil müasir dövrün maddi və mənəvi, sosial və fərdi, rəşional və irrəşional, bilik və iman kimi qarşılıqlı əlaqəli sahələrini birləşdirən kompleks bir hadisə kimi çıxış edir. Dünyada baş verən informasiya, kommunikasiya, texnoloji, ekoloji və sosial dəyişikliklərin dinamikliyi və müxtəlifliyi təhsili keyfiyyətcə yeni səviyyəyə qaldırır.

Təhsildə müşahidə olunan böhran isə onun inkişafının yeni istiqamətlərinin müəyyən edilməsini tələb edir. Post-sənaye cəmiyyətinə keçid dövründə təhsilin yeni paradigmasının formalaşması insanın rolu və statusundakı dəyişikliklərlə sıx bağlıdır. Bu, biliklərin ötürülməsi, mədəniyyətin mənimsənilməsi və formalaşdırılmasının əsas, universal fəaliyyəti kimi insan şüurunun və təhsil proseslərinin köklü şəkildə yenilənməsini tələb edir.

Fəlsəfi fikir tarixində tərbiyə ideyası

Təhsil ideyası müxtəlif inkişaf və transformasiya mərhələlərindən keçən fəlsəfi fikir tarixində əsas anlayışlardan biridir. Müxtəlif dövrlərin filosofları təhsilin məqsədləri, metodları, fərd və cəmiyyət üçün əhəmiyyəti haqqında düşünmüş, müxtəlif yanaşma və konsepsiyalar formalaşdırmışlar.

Təhsil fəlsəfəsinə baxışların müxtəlifliyi və onun əsas xüsusiyyətləri, bu sahənin mahiyyətini və məqsədini fərqli formalarda şərh etməyə imkan verir. Təhsil fəlsəfəsinin mənasının müəyyənləşdirilməsi ilk növbədə yeni fundamental ideyaların inkişafı üçün zəruridir. Müasir təhsil fəlsəfəsi təhsilin klassik modelində yaranan böhranı aradan qaldırmağa

və yeni təhsil modelinin metodoloji prinsiplərini işləyib hazırlamağa kömək edir (Nəzərov, 2022).

Təhsil sistemlərinin məna və məqsədlərinin təkamülünün tarixi-fəlsəfi təhlili, təhsilin təfsirinin üstünlük təşkil edən fəlsəfi və ideoloji fikirlərdən asılılığını göstərir ki, bu da son nəticədə təhsilin inkişafındakı tendensiyaların müasir mərhələdə qarşılıqlı əlaqəsini müəyyən etməyə imkan verir. Bu baxımdan, yeni təhsil paradigmasının əsasını təşkil edəcək mədəni təbəqənin formalaşdırılması zəruridir. Unutmaq olmaz ki, mədəniyyət müxtəlif nəsillərin təcrübəsinin, xalq adət-ənənələrinin, dəyərlərin və elmi nailiyyətlərin ötürücüsüdür. Mədəniyyətə giriş yalnız təhsil, tərbiyə və təlim yolu ilə mümkündür; bu üç komponentin vəhdəti zəruridir (Nəzərov, 2017).

Təhsil mürəkkəb və çoxşaxəli anlayışdır. Bu kontekstdə təhsilin tərbiyə ilə çoxlu oxşarlıqları vardır ki, bu da təhsili idrak maraqlarının və qabiliyyətlərinin formalaşması, peşə fəaliyyətinə xüsusi hazırlıq prosesi kimi nəzərdən keçirməyə imkan verir (Eminov & Mədədov, 2012).

“Təhsil” və “pedaqogika” anlayışları hazırda tez-tez istifadə olunduğundan, onları fərqləndirmək zəruridir. “Pedaqogika” termini XVIII–XIX əsrlərdə geniş yayılmış və uşaqların tərbiyəsi və öyrədilməsi elmini ifadə etmişdir. XX əsrdə isə mühüm dəyişikliklər baş vermiş və “təhsil” anlayışı daha geniş mənada işlədilməyə başlanmışdır. Bundan sonra təhsil anlayışı ömür boyu davam edən bir proses kimi qəbul edilmişdir. Bir qayda olaraq, pedaqogika uşağın tərbiyəsini nəzərdə tutur, təhsil isə böyükləri də əhatə edir. Beləliklə, əgər XIX əsrdə tədqiqatçıların əsas diqqəti tərbiyəyə yönəlmişdisə, XX əsrdə diqqət tərbiyə, təlim və inkişaf anlayışlarını birləşdirən təhsil prosesinə yönəlib (Nəzərov, 2022).

Təhsilin öz məzmunu vardır ki, buraya əvvəlki nəsillərin təcrübəsinin mənimsənilməsi, şəxsiyyətin davranış keyfiyyətlərinin inkişafı, eləcə də insanın əqli və fiziki qabiliyyətlərinin təkmilləşdirilməsi daxildir. Şəxsiyyətin tərbiyəsi onun xarakterinin formalaşması, ictimai həyatda iştirakına hazırlıq və daxili özünüinkişaf üçün şəraitin yaradılması, özünütərbiyə prosesinin həyata keçirilməsini əhatə edir. Təhsil insanın dünyada inkişaf etməsinə, mədəni məkana qoşulmasına və müəyyən sosial normaları mənimsəməsinə kömək edir. Bu o deməkdir ki, öyrənmə biliyin və mədəni normaların mənimsənilməsi ilə bağlıdır və təhsil mədəniyyət daxilində inkişaf edən məqsədyönlü fəaliyyət formasıdır (Sadıqov, 2018).

Təhsil həm dəyişikliklərin katalizatoru, həm də onlara uyğunlaşma vasitəsi olmaqla sosial transformasiya prosesində əsas rol oynayır. O, dəyərlərin, normaların və münasibətlərin formalaşmasına təsir göstərir, tənqidi düşüncəni və sosial mobilliyi təşviq edir. Digər tərəfdən,

təhsilin özü də sosial, iqtisadi və texnoloji dəyişikliklərin təsiri altında transformasiyaya məruz qalır (Bell, 1999; Toffler, 1997).

Təhsildə təlim insanı tərbiyə etmə funksiyasını yerinə yetirir, eyni zamanda şəxsiyyətin formalaşdırılması funksiyasını tam əvəz etmir. Çünki təhsil konstruktiv xarakter daşıyır və onun prosesində yeni biliklərin yaradılması mümkündür (Nəzərov, 2018).

Təhsil və tərbiyə bir-biri ilə əlaqəli, lakin fərqli proseslərdir. Təhsil bilik və bacarıqların mənimsənilməsini, tərbiyə isə şəxsiyyətin dəyər və inanclar sisteminin formalaşmasını təmin edir. Hər iki proses insanın hərtərəfli inkişafı üçün vacibdir. Təhsil biliklərin ötürülməsinə, cəmiyyətdə uğurlu həyat üçün zəruri bacarıq və vərdislərin inkişafına yönəlidir. Bu, həm təhsil müəssisələrində, həm də müstəqil şəkildə həyata keçirilə bilər. Təhsil zehni qabiliyyətlərin inkişafına, dünyagörüşünün genişlənməsinə və özünəinamın artmasına şərait yaradır (Cyberleninka, n.d.). Sosial transformasiya kontekstində təhsilin fəlsəfi təhlili aşağıdakı aspektləri əhatə edir.

Sosial institut kimi təhsil

Sosial strukturun formalaşmasında, mədəni kapitalın köçürülməsində, yeni nəsillərin sosiallaşmasında və sosial mobilliyin təmin edilməsində təhsilin rolu nəzərdən keçirilir.

Təhsil və dəyərlər

Təhsilin əxlaqi, əxlaqi və siyasi dəyərlərin formalaşmasına, eləcə də tənqidi təfəkkürün və rəşadətli seçim etmək bacarığının inkişafına təsiri təhlil edilir.

Təhsil və Sosial Ədalət

Cəmiyyətin bütün üzvlərinin biliyə bərabər çıxışının və imkanlarının təmin edilməsində, eləcə də sosial bərabərsizliyin aradan qaldırılmasında təhsilin rolu öyrənilir.

Təhsil və Qlobal Çağırışlar

Qloballaşmanın, texnoloji dəyişikliklərin və digər qlobal çağırışların təhsil sisteminə təsiri və onun yeni şəraitə uyğunlaşdırılması zərurəti nəzərdən keçirilir.

Təhsil fəlsəfəsi

Müxtəlif fəlsəfi konsepsiyalar (məsələn, pragmatizm, ekzsistensializm, konstruktivizm) sosial transformasiya kontekstində təhsilin məqsəd və vəzifələrini başa düşmək üçün müxtəlif yanaşmalar təklif edir.

Tərbiyə - şəxsiyyətin, onun xarakterinin, mənəvi keyfiyyətlərinin, dəyərlərinin, davranış normalarının formalaşdırılmasının məqsədyönlü prosesidir. Tərbiyə müxtəlif sosial

institutlarda, məsələn, ailə, məktəb, ictimai təşkilatlarda baş verir. Bu, sosiallaşma prosesi, yəni fərdin sosial normaların, mədəni standartların və sosial rolların mənimsənilməsi ilə sıx bağlıdır.

Təhsil texnologiyası təhsildə müəyyən bir təhsil hadisəsinin müəyyən xüsusiyyətlərinə (məzunların müəyyən keyfiyyətləri, təhsilin məzmunu, təhsil işçilərinin ixtisasartırması və s.) nail olunmasını müəyyən edən vasitələr sisteminin təhsildə məqsədyönlü istifadəsidir.

Beləliklə, təhsilin əsas sosial innovasiya funksiyalarına aşağıdakılar daxildir:

- insan kapitalının inkişafı, əmək bazarının peşəkar kadrlara olan tələbatının ödənilməsi, cəmiyyətin intellektual, elmi, texniki, kadr potensialının formalaşması və inkişafı ilə əlaqəli sosial-iqtisadi;
- cəmiyyətin təhlükəsizliyini təmin etməyə imkan verən ictimai-siyasi, sosial nəzarət, sosial mobillik, cəmiyyətin davamlı inkişafı, beynəlmilləşməsi və ümumi sivilizasiya proseslərinə cəlb edilməsi;
- təhsilin həlledici rol oynadığı cəmiyyətin mənəvi həyatının inkişafına yönəlmiş mədəni və yaradıcı inkişaf (Nəzərov, 2022).

Nəticə etibarlı ilə təhsil və tərbiyə şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafına yönəlmiş bir-birini tamamlayan iki prosesdir. Təhsil bilik və bacarıqları, tərbiyə isə cəmiyyətdə dolğun yaşamaq üçün zəruri olan əxlaqi keyfiyyətləri, dəyərləri və inancları formalaşdırır.

Müasir Xarici Təhsil Konsepsiyalarının Məzmunu və Spesifikliyi

XX əsrin əvvəlləri dünyanın aparıcı ölkələri üçün müxtəlif sosial transformasiyalarla, o cümlədən təhsil sistemində dəyişikliklər baş verdi. Cəmiyyətdə həyat şəraitinin keyfiyyətə dəyişməsi intellekti ön plana çıxarır. Nəticədə, bir çox dövlətlər təhsil islahatlarının əsasını qoymağa imkan verən genişmiqyaslı modernləşdirmələr aparmağa başladılar.

Azərbaycan təhsil sistemi dünyanın qabaqcıl ölkələri sırasındakı yerini, hər zaman yüksək mədəniyyət, elm və təhsili ilə seçilən bir ölkə kimi beynəlxalq nüfuzunu dəstəkləmək üçün hazırlanmışdır. Bu, öz ifadəsini yalnız xalqın tanınmasında deyil, həm də təhsil xidmətlərinin fəal ixracında tapmalıdır.

Azərbaycan təhsili, dünyanın əksər təhsil sistemləri kimi, dövrün çağırışlarına cavab verir və inkişafın aşağıdakı xarakterik istiqamətlərini nümayiş etdirir: humanistləşdirmə, demokratikləşmə, integrasiya, informasi-yalaşdırma, təhsilin texnologiləşdirilməsi və davamlılığı.

Təhsil sistemi, ən mühafizəkar olaraq, insan fəaliyyətinin bütün sahələrində hadisələrin sürətli dəyişməsinə uyğunlaşmağa vaxt tapmadı. Təhsillə cəmiyyətin həyat şəraiti arasında yaranan və müxtəlif formalar alan uçurum təhsilin global böhranının mahiyyətini təşkil edirdi.

Z. Bjezinski, D. Bell və O. Toffler, J. Masuda, T. Stoner, R. Katz və başqaları kimi bir çox alimlər əsərlərində texnoloji və ya texnetronik cəmiyyətin meydana gəlməsini araşdıraraq müasir cəmiyyəti “informasiya cəmiyyəti”, “bilik cəmiyyəti” və ya “bilik-dəyər cəmiyyəti” olaraq təyin etdilər (Nəzərov, 2022).

Gələcək informasiya cəmiyyətinin xüsusiyyətlərinin araşdırılması XX əsrin tarixində cəmiyyətin inkişafı üçün çox dəqiq rəhbər rolunu oynamışdır. XX əsrin ikinci yarısı inkişaf etmiş ölkələrdə post-sənaye cəmiyyəti, daha sonra isə informasiya cəmiyyəti kimi konsepsiyaların tətbiqi ilə əlamətdar oldu.

Məsələn, amerikalı sosioloq D. Bell cəmiyyətin inkişaf prosesini sənayedən əvvəlki mərhələdən sənaye mərhələsindən yan keçərək postindustrial mərhələyə keçid kimi tədqiq etmişdir (Bell, 1999). O, post-sənaye dünyası konsepsiyasını texnologiyaların cəmiyyətin inkişafında müəyyənəddici roluna əsaslanaraq, sənayedən əvvəlki və sənaye cəmiyyəti ilə postindustrial cəmiyyətdən fərqli olaraq aşağıdakı kimi formalaşdırmışdır:

- *təbiətlə qarşılıqlı əlaqədə olan sənayedən əvvəlki cəmiyyət "çıxarıcı" xarakter daşıyır;
- *transformasiya edilmiş təbiətlə qarşılıqlı əlaqədə olan sənaye “istehsal edən” xarakter daşıyır;
- *insanlar arasında bir oyun kimi inkişaf edən postindustrial cəmiyyət “telekommunikasiya sistemləri vasitəsilə informasiya və biliklərin emalına” əsaslanır.

D. Bellin fikrincə, postindustrial cəmiyyətin əhəmiyyəti onun cəmiyyətin əsas institusional dəyəri kimi elm və biliyin rolunu gücləndirməsi ilə müəyyən edilir (Bell, 1999).

Bilik əldə etmək yalnız yüksək cəmiyyətin zəngin insanların imtiyazı olmaqdan çıxır: indi dövlətin özü vətəndaşlarının ümumbəşəri təhsilində öz marağını rəsmi şəkildə təmin edir. Əgər ənənəvi cəmiyyət çərçivəsində əsas diqqət orduya və kilsəyə, sənaye cəmiyyətində - firmalara və korporasiyalara verilirdisə, postindustrial cəmiyyətdə əsas rolu universitet oynayır.

Amerikalı tədqiqatçı O. Toffler gələcəyi kosmik tədqiqatlara və biosənayeyə əsaslanan sənayedən əvvəlki sivilizasiya kimi qiymətləndirdi. Bu, cəmiyyətin formalaşmasını tamamlayan “üçüncü dalğa” adlanan dalğadır (Toffler, 1997). Təhsilin informasiyalaşdırılması nəzəriyyəsi təhsilin maksimum əlçatanlığına kömək edən şəraitin təşkilini nəzərdə tutur: malların və xidmətlərin rəqabət qabiliyyətini təmin etmək üçün işçilərin yüksək peşəkarlıq səviyyəsini qorumaq üçün işdən kəsilmədən yetkinlərin hazırlanmasından ibarət yeni təhsil təşkilatı tələb olunur.

Nəticə

Təhsilin inkişafının mühüm istiqaməti müasir səmərəli və məhsuldar vasitələrin, yüksək effektiv informasiya texnologiyalarının və təhsilin davamlı kompüterləşdirilməsinin tətbiqini nəzərdə tutan təhsil prosesinin texnolojiləşdirilməsidir. Qeyd etmək lazımdır ki, təhsilin məzmununda onun standartlaşdırılması ilə bağlı əsaslı dəyişikliklər baş verir və bu prosesin funksiyası ikiqatdır. Bir tərəfdən, standartlaşdırma tədris sisteminə müəyyən bir vahidlik gətirir, digər tərəfdən isə həmin standartlara cavab verən keyfiyyətli təhsil məzmununun formalaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bu baxımdan standartlaşdırma yalnız mexaniki uyğunlaşma deyil, həm də tədrisin strateji məqsədlərinə xidmət edən sosial-fəlsəfi proses kimi dəyərləndirilməlidir. Əslində, təhsil prosesi heç vaxt tam sabit bir sistem olmayıb — o, dinamik bir sosial hadisə kimi həm yaradıcı, həm də adaptiv xüsusiyyətlər daşıyır. Təhsil standartları insanın bilik, bacarıq və dəyərlərinə qoyulan tələbləri müəyyənləşdirməklə yanaşı, cəmiyyətin intellektual və mənəvi inkişaf istiqamətlərini də formalaşdırır. Buna görə də təhsil müasirdirsə, deməli, onun vasitəsilə formalaşan cəmiyyətin üzvləri də müasir düşüncə tərzinə malik olurlar; əks halda, təhsil sisteminin geriləməsi bütövlükdə cəmiyyətin inkişaf tempini ləngidə bilər. Yekun olaraq qeyd etmək olar ki, təhsil həm dəyişikliklərin mühərriki, həm də onlara uyğunlaşma vasitəsi olmaqla sosial transformasiya prosesində əsas rol oynayır. Təhsil yalnız bilik ötürən institut deyil, həm də cəmiyyətin struktur və dəyərlər sistemini yenidən quran intellektual mexanizmdir. Bu baxımdan təhsilin sosial-fəlsəfi təhlili onun mahiyyətini, funksiyalarını və cəmiyyətə çoxşaxəli təsirini daha dərinlən anlamağa, həmçinin gələcəyin formalaşmasında onun strateji rolunu müəyyənləşdirməyə imkan verir. Müasir dövrdə təhsilin əsas vəzifələrindən biri texnoloji tərəqqi ilə humanist dəyərlər arasında tarazlığı qorumaqdır. Texnologiyanın imkanları ilə zənginləşən təhsil sistemi yalnız informasiya ötürməməli, həm də şəxsiyyətin mənəvi, yaradıcılıq və tənqidi düşünmə potensialını inkişaf etdirməlidir. Bu baxımdan təhsil, sosial transformasiyanın aparıcı gücü kimi, həm fərdin, həm də cəmiyyətin dəyərlər sistemində dayanıqlı dəyişikliklərin baş verməsinə şərait yaradır.

Ədəbiyyat

Bell, D. (1999). *Gryadushchee postindustrial'noe obshchestvo: Opyt sotsial'nogo prognozirovaniya* (The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting). (Trans. from English). Academia. (Original work published 1973).
Cyberleninka. (n.d.). *Obrazovanie, obuchenie i razvitie lichnosti* [Education, Learning and Personality Development]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/obrazovanie-obucheni> (In Russian).

Eminov, A., & Mədədov, P. (2012). *Pedaqogika*. Kövsər (Kövsər Publishing).

Nəzərov, M. H. (2017). *Təhsilin sosiomədəni əsasları* [Sociocultural Foundations of Education] [Monograph]. Elm və Təhsil.

Nəzərov, M. H. (2018). *Müasir dövrdə təhsilin sosial-mədəni problemləri* [Sociocultural Problems of Education in the Modern Era] [Monograph]. Mütərcim.

Nəzərov, M. H. (2022). *Təhsil fəlsəfəsi* (Philosophy of Education). ADPU.

Sadıqov, F. B. (2018). *Ümumi pedaqogika* (General Pedagogy). Maarif.

Toffler, A. (1997). *Futuroshok* [Future Shock] (Trans. from English). Lan'. (Original work published 1970).

Telif ve Lisans Bildirimi

Bu makalenin tüm yayın ve telif hakları Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi'ne aittir. Makale, dergi tarafından Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) kapsamında açık erişimli olarak sunulmaktadır (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>). Bu lisans kapsamında, makale uygun bilimsel atıf yapılması koşuluyla ve yalnızca ticari olmayan amaçlarla her türlü ortamda kullanılabilir, çoğaltılabilir ve paylaşılabılır; ancak orijinal içeriğin değiştirilmesi, dönüştürülmesi veya üzerinde türev eser üretilmesi kesinlikle yasaktır. Dergide yayımlanan çalışmaların bilimsel, hukuki ve etik sorumluluğu tamamen makale yazar(lar)ına aittir; dergi editörleri ve yayın kurulu bu içerik nedeniyle sorumlu tutulamaz. Makalenin ticari yeniden kullanımı, çeviri veya yeniden yayımlanmasına ilişkin tüm talepler, derginin editör kuruluna akademiktarihvedusunce@gmail.com adresi üzerinden iletilmelidir.